

שערי תשובה

שערי תשובה א-ב: זכירת החטא, עזיבתו, והדרכים המעוררות לשוב בתשובה

הרב חיים סבתו

העיקר הי"ח היות חטאתו נגדו תמיד. כי ראוי לנפש החוטאת לזכור ענינה תמיד ואל תשי (פי' תשכח) אותם לקץ ימים. ומלבבו לא חטפו עד בוא חליפתו. כענין שנאמר (תהלים ל"א) כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד. והעיקר הזה יתבאר בשער השלישי:

העיקר הי"ט עזיבת חטאו בהזדמן לו והוא בתוקף תאותו. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה איזהו בע"ת אשר תשובתו מגעת עד כסא הכבוד. כאשר נבחן ויצא נקי באותו פרק ובאותו מקום ובאותה אשה. רצונו לומר - כי הזדמן החטא לידו והוא בתוקף יצרו ואונו בשרירי בטנו כעת הראשון אשר חטא. וכבש יצרו. ונמלט מעון מיראת השם וגאון פחדו. ומי שלא נזדמן לידו בענין הזה. יוסיף בנפשו יראת השם דבר יום ביומו. ככה כל הימים. וכאשר יחליף כח היראה די כבוש בכח הזה את יצרו ומסת משלו בעוצם התאוה. הלא בוחן לבות הוא יבין ונוצר נפשו הוא ידע. כי אם יבא לידי נסיון ויגע לידו כענין הראשון. יציל את נפשו מיד יצרו. והנה הוא לפני ה' במדרגה העליונה מן התשובה. וזהו שאמר שלמה המלך עליו השלום (משלי ט"ז:ו') בחסד ואמת יכופר עון וביראת ה' סור מרע. פירושו - וביראת ה' לסור מן הרע אם יזדמן לידו. ומלת סור מקור. ויעיד על הפירוש הזה מה שלא אמר וסור. ומה שנאמר (תהילים ל"ד:ט"ו) סור מרע ועשה טוב. (איוב א':א') וירא אלהים וסר מרע. ענינו שיסור מן הרע בהזדמן לידו כי לא יאמרו אמור סור מן המעשה בלתי לאשר יקרב לעשותו. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה במדרש ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה כגון שבא דבר עבירה לידו וניצול ממנו:

העיקר הכ' להשיב רבים מעון כאשר תשיג ידו. שנאמר (יחזקאל י"ח:ל') שובו והשיבו מכל פשעיכם. למדנו כי זה מעיקרי התשובה. ונאמר (ויקרא י"ט:י"ז) הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. למדנו כי אם לא יוכיחנו יענש על חטאיו. ודוד המלך עליו השלום אמר במזמור התשובה (תהילים נ"א:ט"ו) אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו:

הנה השלמנו ביאור עקרי התשובה. ועתה שים על לבך להתבונן בדברים המעכבים את התשובה. רצונו לומר - כי מי שפורק עולו ונכשל באחד מהם תמיד תשובתו קשה. אם כשלת באחד מהם תמיד חזק ואמץ לשפור שיח והרבה תפלה ותחנון. ואזר חיל לקיים כל דבר עיקרי התשובה. ותוסיף לקח בהם מן הדרכים אשר יתבארו בשער הרביעי ותמצא חנינה ותנתן לרחמים:

אזכיר לך מאשר דיברו רבותינו בזה. אמרו רבותינו זכרונם לברכה כ"ד דברים מעכבים את התשובה. ואלו הן. רכילות ולשון הרע. ובעל חימה. ובעל מחשבה רעה. והמתחבר לרשע. והרגיל בסעודה שאינה מספקת לבעליה. והמסתכל בעריות. והחולק עם גנב. והאומר אחטא ואשוב. (וכן אמרו במשנה האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. אחטא

דף מקורות

ויום הכפורים מכפר אין יוה"כ מכפר). והמתכבד בקלון חבירו. והפורש מן הציבור. והמבזה אבותיו. והמבזה רבותיו. והמקלל את הרבים. והמעכב את הרבים מעשות דבר מצוה. והמטה את חברו מדרך הטובה לדרך רעה. והמשתמש בעבוסו של עני. והמקבל שוחד על מנת להטות אחרים בדין. והמוצא אבידה ואינו מחזירה לבעליה. והרואה בנו בתרבות רעה ואינו מוחה בידו. והאוכל שוד עניים יתומים ואלמנות. והחולק על דברי חכמים. והחושד בכשרים. והשונא את התוכחות. והמלעיג על המצות:

ב'

דע כי דרכי הסיבות שיתעורר האדם בהם לשוב מדרכיו הרעים ששה. ובכל אחד מהם למדנו דעת את האדם איך יתחלק בחקר תבונתו. ויאזין עד תכונתו. ונעיר להם אוזן לשמוע. השכל וידוע. עיקרים יקרים. לכל חפציהם דרושים נחקרים. ויותר מהמה בני הזהר. לשוב בכל יום ונפשך לטהר. בלעדי תחזה סבה מעוררת וילדי יום יקושן מחשבותיך. כי תזכור את בוראך. והיה לך זכרו למשיב נפש מדרכי תולדות גוש עפר. ובכן עריה תעור קשת מדע לישר הדורי טבעך. ומיראת השם ואהבתו והבושה מלפניו תוסיף מעלה תמיד. ותשקוד על נקיון כפיך וכרות רעיונים מורדים משרעפיך. והברו נושאי כלי נפשך. ובזכרה יוצרה תעדה עדיה ותכלול יפיה כמש"כ (ישעיהו מ"ה:כ"ה) בה' יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל. ותוסיף אומץ להעיר את רוחך בדרכי הסבות הששה אשר יתבארו. ואשר לא השיג המעלה הזאת יכנע לבבו הערל מדרך הסבות וראות רבות. ולפי מיעוט ההכרה מדרך הסבה המעוררת לב האדם לתשובה. וכפי נטותה אל דרך הרצון יודע ויבחן כי התשובה. מן הנפש החשובה:

הדרך הא' כאשר תמצאנה את האיש צרות. ישיב אל לבו ויאמר אין זה כי אם דרכיו ומעלליו אשר עשו אלה לו. וחטאיו עוללו לנפשו. וישוב אל ה' וירחמהו. כענין שנאמר (דברים ל"א:י"ז) ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה. ותראה במנהג בשר ודם כי יחטא לאיש. ובעת צרתו יתחרט ויכנע אליו מפני שהוא צריך לעזרתו. תהיה החרטה הזאת גרועה בעיני חבירו כענין שאמר יפתח (שופטים י"א:ז') ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם. ומחסידי השי"ת שהוא מקבל התשובה מתוך הצרה ותהי לרצון לפניו. ויאהב נדבה את החוטא בשובו עדין ביום תוכחה ומקרב צרה שנאמר (הושע י"ד:ב'-ג') שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים וגו' ארפא משובתם אוהבם נדבה. ונאמר (משלי ג':י"ב) כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה. ואם לא ישוב האיש מדרכו הרעה ביום רעה והוכח במכאוב ולא שב עד המוכיחו יגדל עונו ויכפל ענשו. הלא תראה אם המלך מיסר מי את אשר חטא לו ולא יוסר יקשה מוסרו ויכביד עולו מאד. וכתוב (ויקרא כ"ו:י"ח) ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם ונאמר (איוב ל"ו:י"ג) וחנפי לב ישימו אף לא ישועו כי אסרם. ואם לא ידע ולא יתבונן כי התלאות מצאוהו מפני חטאיו אך יאמר כאשר אמרו הפלשתים (שמואל א' ו':ט') כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא היה לנו. בזאת יהי' קצף עליו לפני ה' ויגדל עון הכת הזאת מחטאת הכת הראשונה. על כן כתוב בראשון על הכת הראשונה ויספתי ליסרה אתכם. וכתוב אחרי כן על הכת האחרת הנזכרת (ויקרא כ"ז:כ"א) ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמוע לי וגו' כי כל כת האחרונה בפ' קשה מן הראשונה. ואח"כ כתוב (שם) ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי בקרי והלכתי אף אני עמכם בקרי ואחרי כן כתוב (שם) ואם בזאת לא תשמעו לי והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי. ופירושו - והלכתם עמי בקרי כי תאמרו מקרה הוא היה לנו. ואם נחפשה מכיר מעבדיו ואיננו יודע כי יש בידו עון אשר חטא. עליו לפשפש במעשיו ולחפש דרכיו כענין שנאמר (איכה ג':מ') נחפשה דרכינו ונחקורה. ואם העלם יעלים עיניו ונאלו ונשאו רעיונו (מלשון הכתוב (ישעיהו י"ט:י"ג) בואלו שרי צוען ונשאו

דף מקורות

שרי נוף). ולא חפרו דרכיו. ולא ידע מעשה ידיו ואשר עשו אצבעותיו ויאמר לא חטאתי. חטאתו כבדה מאד כמו שנאמר (ירמיהו ב':ל"ה) הנבי נשפט אותך על אמרך לא חטאתי. ונאמר (ישעיהו מ"ב:כ"ה) ותלהטהו מסביב ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב ונאמר (משלי י"ט:ג') אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו: